

تجلی قرآن در خطبه فدکیه حضرت زهرا (علیها سلام)

مؤلف:

نرگس کاظمی ترکمن

انتشارات ارسطو (چاپ و نشر ایران)

۱۳۹۹

تقدیم به ساحت نورانی بانوی

آب و آئینه،

قبر بی‌نشان حضرت مادر (علیها

السلام)

پدر و مادری که مرا یاری

کردند تا ببالم در زیر سایه

معبودم

و یاری از او جویم برای

همیشه...

مقدمه

اثر حاضر با عنوان (تجلی قرآن در خطبه فدکیه حضرت زهرا (علیها السلام)) از پژوهش‌های کاربردی در حوزه معارف قرآن و اهل بیت (علیهم السلام) است که با بهره‌گیری از روش نقلی و حیانی (در برابر نقلی تاریخی) و استمداد از اسناد نوشتاری و کتابخانه‌ای به پردازش داده‌ها پرداخته و با جستاری در آیات و روایات مرتبط، این مساله را بررسی می‌کند.

باغ فدک براساس آیه ۲۶ سوره اسراء «وَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ» ملک حضرت زهرا (علیها السلام) و پشتوانه مالی برای دفاع از

ولایت بود و حاکم وقت آن را از ایشان به زور پس گرفت. حضرت در اعتراض به این رفتار گستاخانه و شاهانه، همراه با شماری از زنان مهاجر و انصار، به مسجد پیامبر (صلی الله علیه و آله) شتافت و خطبه‌ای آتشین خواند که به خطبه فدکیه نامور است.

با توجه به اهمیت درونمایه این خطبه از یک سو و منزلت والای حضرت زهرا (علیها السلام) از سوی دیگر و جایگاه فدک در حوزه امور اجتماعی و اقتصادی از سوی سوم، تحقیق حاضر بر آن است میزان تجلی آیات قرآن مجید (استنادات و استشادات) در این خطبه را بررسی کند.

این خطبه سرشار است از کاربرست آیات اعتقادی و سیاسی و فقهی و حقوقی. حضرت زهرا (علیها السلام) در آیات اعتقادی (خداشناسی و راه و

راهنما شناسی) به ۱۲۸ توبه، ۱۴۴ آل عمران،
۱۵۸ اعراف و ... و در آیات سیاسی (احتجاج های
مستند به عظمت اهل بیت (علیهم السلام) در
شرایط مکی، احتجاج های مستند به مواجهه اهل
بیت نبوت (علیهم السلام) با جاهلیت در شرایط
مدنی و بعد از رحلت پیامبر (صلی الله علیه و اله)،
دفاع از ولایت) به ۲۶ انفال، ۵۰ کهف، ۴۹ توبه و ...
و در آیات فقهی - حقوقی (احکام فردی و احکام
اجتماعی و تبیین حکمت آنها) به ۲۸ فاطر، ۱۶
نمل، ۶ و ۵ مریم و ... استناد و استشهاد کرده‌اند.

فهرست مطالب

مقدمه ۵

پیشگفتار ۶

فصل اول ۸

کلیات ۸

۱. نوشتار اول : مبانی اصلی ۱۷

۱-۱. تجلی ۱۷

۲-۱. قرآن ۱۹

۳-۱. خطبه ۲۲

۴-۱. خطبه فدکیه ۲۴

۵-۱. آیات ۲۶

۲. نوشتار دوم: شناختنامه خطبه فدکیه حضرت

زهرا (علیها السلام) ۳۲

۱-۲. نگاهی به شخصیت حضرت زهرا (علیها السلام)

- ۳۲
- ۲-۲. خطبه فدکیه ۵۷
۳. نوشتار سوم: قرآن شناسی حضرت زهرا (علیها السلام)..... ۱۳۱
- ۱-۳. قرآن کتاب گویا و صادق ۱۳۴
- ۲-۳. نور تابنده ۱۴۰
- ۳-۳. روشنایی درخشانده ۱۴۳
- ۴-۳. بصیرت روشن ۱۴۵
- ۵-۳. سرائر کشف شونده ۱۴۷
- ۶-۳. ظاهر قرآن قابل درک برای همگان ۱۵۰
- ۷-۳. اطاعت از قرآن باعث رسیدن به رضوان الاهی ۱۵۰
- ۸-۳. گوش دادن به قرآن برای رسیدن به رستگاری ۱۵۴
- ۹-۳. دستیابی عاملان به قرآن به حجت‌های الاهی ۱۵۶
- ۱۰-۳. قرآن تفسیر کننده احکام حتمی ۱۵۹
- ۱۱-۳. احکام مکتوب ۱۶۰

فصل دوم..... ۱۶۶

تجلی آیات اعتقادی در خطبه فدکيه ۱۶۶

۱. نوشتار یکم: توحید و خداشناسی ۱۶۸

۱-۱. حمد و ثنای الهی در کلام حضرت زهرا (علیها

السلام) ۱۶۹

۱-۲. یادآوری نعمت ۱۸۵

۱-۳. ناتوانی از شمارش نعمت‌ها ۱۸۹

۱-۴. جایگاه توحید در بیان حضرت زهرا (علیها

السلام) ۱۹۵

۱-۵. توحید و تدبیر آفرینش ۲۲۲

۲. نوشتار دوم: راهنما شناسی ۲۲۹

۲-۱. نبوت و پیامبر شناسی ۲۳۰

۲-۲. امامت و امام شناسی ۲۸۴

فصل سوم..... ۳۲۷

تجلی آیات سیاسی در خطبه فدکيه ۳۲۷

۱. نوشتار یکم: احتجاج‌های مستند به عظمت

اهل بیت (علیهم السلام) در شرایط مکی ۳۳۰

۱-۱. رسالت اهل بیت (علیهم السلام) در حیثیت مکی

نبوت ۳۳۰

۲-۱. حیثیت مکی نبوت در مواجهه با جاهلیت (تحلیل

وضعیت بد زندگی در جاهلیت) ۳۴۱

۲. نوشتار دوم: احتجاج های مستند به مواجهه

اهل بیت نبوت (علیهم السلام) با جاهلیت در

شرایط مدنی و بعد از رحلت پیامبر (صلی الله

علیه و اله) ۳۶۳

۲-۱. حیثیت مدنی نبوت در مواجهه با جاهلیت مدنی

(تحلیل نفاق در برابر اهل بیت) ۳۶۴

۲-۲. مواجهه اهل بیت نبوت (علیهم السلام) با

جاهلیت، بعد از رحلت پیامبر (صلی الله علیه و اله) ۳۶۶

۳. نوشتار سوم: دفاع از ولایت ۴۰۴

فصل چهارم ۴۲۰

تجلی آیات فقهی و حقوقی در خطبه فدکیه ۴۲۰

۱. نوشتار یکم: احکام فردی و تبیین حکمت

آن‌ها ۴۲۷

۱-۱. معروف ۴۲۷

۲-۱. منکر ۴۶۰

۲. نوشتار دوم: احکام اجتماعی و تبیین حکمت

آن ها ۴۷۷

۱-۲. معروف ۴۷۷

۲-۲. منکر ۵۲۰

۳. نوشتار سوم: دادخواهی حضرت زهرا (علیها

السلام) در مورد ارث ۵۳۹

نتیجه ۵۵۴

منابع ۵۶۲

پیوست ۵۸۷

پیشگفتار

بانوی نمونه اسلام حضرت زهرا (علیها السلام) از آنجا که حافظ و مفسر قرآن بودند و بر معارف الاهی تسلط کامل داشتند و گفتار ایشان مستند به علم و آگاهی بود به اقتضای کلام در جای مناسب به آیات قرآن استناد و استشهاد نموده‌اند. از آنجا که خطبه حضرت زهرا (علیها السلام) آینه تمام نمای آیات الاهی است که پس از غصب فدک و برای دفاع از حریم ولایت ایراد گردید، بایسته است به منظور ارائه الگویی نو در تبیین چگونگی و چندگونگی کاربرست آیات قرآن در خطبه با ابعاد اعتقادی، سیاسی، فقهی و حقوقی و ... به این مسأله پرداخته شود.

خطبه فدکیه یکی از منابع اصیل فرهنگ اسلامی است که با شرح و تفسیر آن حقایقش هر چه بیشتر روشن می‌گردد. حضرت زهرا (علیها السلام) یک سخنور ماهر و استاد خطابه بودند به گونه‌ای که سخن ایشان اثر عمیقی در شنوندگان چه در زمان ایراد خطبه و چه بعد از آن ایجاد می‌کند. تمامی مطالب خطبه با حقایق قرآنی و آیات الهی مطابقت دارد و این دلیل بر عظمت روحی و عصمت و پاکی ایرادکننده خطبه است که از منبع علم و عمق تفکر دقیق عرفان الهی سرچشمه گرفته است.

فصل اول

کلیات

قرآن مجید کتاب هدایت انسان به سوی سعادت است و پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) به تبیین و ابلاغ و تفسیر آن مأمور شد. پس از ایشان حضرات معصومین (ثقل اصغر)، وظیفه تبیین و تفسیر ثقل اکبر را بر عهده داشته‌اند. یکی از حضرات معصومان (علیهم السلام) که نقش ویژه‌ای در تفسیر قرآن دارد، حضرت زهرا (علیها السلام) است. آن حضرت اسوه‌ای برای تمام مردان و زنان است و نقش مهمی در تبیین ولایت و آگاه کردن مردم آن زمان بعد از حادثه سقیفه دارد. حضرت زهرا (علیها السلام) سه خطبه دارند: خطبه فدکیه، خطبه در میان زنان مهاجر و انصار و خطبه هنگام هجوم به خانه. خطبه

فدکیه: حاوی یک دوره معارف اسلامی است که به بیان تشریح احکام، مسائلی در مورد توحید، نبوت، ولایت و... پرداخته است. خطبه دیگر در میان زنان مهاجر و انصار بوده است که در آن دیدار حضرت زهرا (علیها السلام) با سخنانی انتقادآمیز و افشاگرانه به دفاع از امام علی (علیه السلام) پرداخت و از فداکاری‌ها و حماسه‌آفرینی‌های ایشان در صحنه‌های خطر خیز سخن گفتند. خطبه هنگام هجوم به خانه که برخی از کودتاگران به همراه جماعتی از مردم فریب خورده، برای بیعت گرفتن از حضرت علی (علیه السلام) به خانه ایشان هجوم بردند و آن‌ها را به آتش زدن خانه اش تهدید کردند، ناگهان حضرت زهرا (علیها السلام) به طرف آنان رفت پشت در ایستاد و خطاب به آنان و دیگر

مردمانی که تسلیم توطئه‌ها شده خطبه را ایراد فرمودند. از این میان تجلی قرآن در خطبه فدکیه مورد بررسی ما قرار می‌گیرد. حضرت زهرا (علیها السلام) خطبه فدکیه را بسیار ماهرانه با مقدمه و بیان مطلب شروع می‌کند و با منطق و ادله روشن بحث غصب خلافت و ارث را پیش می‌کشد و بعد عاقبت کار مخالفان را گوشزد می‌کند. تحلیل‌های عمیق بانوی اسلام همراه با استناد یا استشهاد آوردن آیات الهی بیانگر بینش عمیق ایشان در پیچیده‌ترین مسائل مربوط به توحید، نبوت، امامت، احکام است. در این نوشتار آنچه به عنوان دغدغه و سوال اصلی مطرح است و پاسخ به آن ضروری به نظر می‌رسد که تجلی قرآن در خطبه فدکیه حضرت زهرا (علیها السلام) چگونه است؟

پژوهش‌های مستقلی در زمینه بیان و شرح خطبه فدکیه حضرت زهرا (علیها السلام) و نیز تجلی آیات قرآن مجید در خطبه انجام گردیده از جمله می‌توان به کتاب‌های: بلاغات النساء ابی طیفور، السقیفه و فدک: جوهری، شرح الاخبار: قاضی ابوحنیفه، المناقب: ابن مردودیه، الشافی فی الامامه: سید مرتضی علم الهدی، مقتل الحسین (علیه السلام): خطیب خوارزمی، کشف الغمه: اربلی، تفسیر علی بن ابراهیم قمی که به بخشی از خطبه پرداخته اشاره کرد. در این کتاب‌ها به شرح خطبه پرداخته شده؛ اما نگاه خاص قرآنی به آن‌ها نشده است کتاب بلاغات النساء^۱ نوشته احمد بن

۱. در این کتاب از صفحه ۳۱-۲۷ متن خطبه فدکیه آمده است.

ابی طاهر ابن طیفور و السقیفه و فدک^۱ نوشته
احمد بن عبدالعزیز جوهری بصری به خطبه اشاره
می‌کند.

شرح خطبه حضرت زهرا (علیها السلام) نوشته
عزالدین حسینی زنجانی و سخنرانی حضرت فاطمه
(علیها السلام) در مسجد پیامبر (صلی الله علیه و
آله) نوشته علیرضا اللهیاری و رساترین دادخواهی
نوشته محمد تقی مصباح یزدی از جمله کتب
دیگری هستند که به شرح خطبه پرداخته‌اند
کتاب‌های مورد بررسی ارتباط کلام حضرت زهرا
(علیها السلام) با آیات الاهی را به صورت کلی
اشاره نموده‌اند و بیشتر کلمات و جملات حضرت
به آیات الاهی استناد داده شده که بیشتر به

۱. این کتاب از صفحه ۹۸-۱۰۰ به متن خطبه اشاره شده است.

جنبه‌های فصاحت، بلاغت، استناد و استشهاد قرآنی در خطبه پرداخته است اما در این پژوهش سعی شده خطبه را از ابعادهای مختلف اعتقادی، سیاسی، فقهی و حقوقی مورد بررسی قرار دهد. پایان نامه و رساله‌ای که به طور کامل تجلی قرآن را در خطبه فدکیه مطرح کند نیافته‌ام و از جمله مقالات مورد مطالعه در این زمینه استشهاد به آیات قرآن در کلام حضرت زهرا (علیها السلام) نوشته سیده کبری عظیمی، مجله صحیفه مبین، شماره ۳۱-۳۲. امامت در اندیشه و کلام حضرت زهرا (علیها السلام) نوشته رمضان محمدی، مجله مطالعات راهبردی زنان، شماره ۳۹. توحید در خطبه فدکیه حضرت زهرا (علیها السلام) سیده مهناز توکلی، مجله مطالعات راهبردی زنان، شماره

۳۹. بینش سیاسی حضرت زهرا (علیها السلام)
عذرا بابا کریمی، مجله بانوان شیعه، شماره ۲
می‌توان اشاره کرد.

تجلی قرآن در خطبه فدکیه حضرت زهرا (علیها
السلام) چگونه است؟

۱. آیات اعتقادی چگونه در خطبه فدکیه حضرت

زهرا (علیها السلام) تجلی پیدا کرده است؟

۲. آیات سیاسی چگونه در خطبه فدکیه حضرت

زهرا (علیها السلام) تجلی پیدا کرده است؟

۳. آیات فقهی - حقوقی چگونه در خطبه فدکیه

حضرت زهرا (علیها السلام) تجلی پیدا کرده است؟

۱. حضرت زهرا (علیها السلام) با استناد و استشهاد

به آیات الهی معارف اعتقادی همچون توحید،

نبوت، امامت را با بیانی شیوا و پرمحتوا اشاره

می‌فرمایند.

۲. حضرت زهرا (علیها السلام) در ابعاد مختلف سیاسی در مسیر دفاع از ولایت و امامت و برای رسوا کردن باند نفاق و اتمام حجت با مردم و آگاهی مردم غفلت زده از آیات قرآن به صورت مستقیم و غیرمستقیم استفاده کرده‌اند.

۳. استناد و استشهاد به آیات قرآن برای رسیدن به حق و اثبات تحریف در احکام و آیات الهی است که حضرت زهرا (علیها السلام) با استفاده از آیات قرآنی و استدلال‌های فقهی نقاط انحراف را مشخص می‌کند.

آنچه تاکنون در زندگی حضرت زهرا (علیها السلام) مورد بررسی قرار گرفته است پرداختن به ویژگی‌ها، خصایص، الگو و اسوه کامل برای بشریت

است، ویژگی‌هایی که کمتر به آنان پرداخته‌اند تبیین میزان قرآن شناخت حضرت زهرا (علیها السلام)، اثبات تجلی قرآن در خطبه و بیان چگونگی آن تجلی است. بنابراین سعی شده در این پژوهش به ویژگی‌های حضرت زهرا (علیها السلام) از جمله استخراج از آیات الاهی در کلام نورانی خویش و الگوی کامل برای زنان عالم اشاره شود.

۱. نوشتار اول: مبانی اصلی

۱-۱. تجلی

در قرآن مجید واژه تجلی دو بار به کاررفته است.
- تعریف لغوی: تجلی به معنی واضح^۱ هویدا و

۱. فراهیدی، «مدخل جلی، جلو»، *العین*، ج ۶، ص ۱۸۰

آشکار ضد خفی است.^۱

تجلی در قرآن:

۱- ظاهر شدن، آشکار شدن: «وَ النَّهَّارِ إِذَا تَجَلَّى^۲»

۲- جلوه کردن: «فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا^۳»

۳- برخی از مفسران مراد از مفهوم فوق را جلوه کردن قدرت الاهی دانسته اند اما برخی دیگر مقصود از آن را اظهار مرتبه ای از وجود دانسته اند که مخلوقات ظرفیت وجودی آن را ندارد.^۴

۱. مصطفوی، «مدخل جلی، جلو»، التحقیق فی کلمات القرآن

الکریم، ج ۲، ص ۱۰۲

۲. لیل (۹۲): ۲

۳. اعراف (۷): ۱۴۳

۴. گروه مطالعات و پژوهش های قرآنی دفتر تبلیغات اسلامی

شعبه خراسان رضوی، «مدخی جلو»، فرهنگ کاربردی

در این پژوهش معنای لغوی تجلی مراد است که همان آشکار شدن و روشن ساختن است.

۱-۲. قرآن

- تعریف لغوی: واژه قرآن به معنای خواندن به کار می‌رود^۱، ابواسحاق نحوی معتقد است: قرآن کلام خدای متعالی است که بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) نازل شده^۲. برخی گفته‌اند: قرآن اسم است به خاطر اینکه اسم کتاب آسمانی است مثل تورات و انجیل^۳. در حدیثی ابن الاثیر بیان می‌کند که اصل در لفظ قرآن جمع است و نامیده شده قرآن به خاطر

واژگان قرآن مجید، ج ۱، ص ۲۱۸

۱. فراهیدی، «مدخل قرأ»، العین، ج ۵، ص ۲۰۵

۲. ابن منظور، «مدخل قرأ»، لسان العرب، ج ۱، ص ۱۲۸

۳. همان، ص ۱۲۹

اینکه جمع قصص، اوامر، نواهی، وعده، وعید، آیات و سوره‌ها در آن قرار دارد.^۱

- تعریف اصطلاحی: تعاریف گوناگونی برای قرآن ذکر شده است که به اختصار به چند نمونه آن اشاره می‌کنیم:

صاحب کتاب معجم تاج المعاجم قرآن را این‌گونه تعریف می‌کند: «خاتمة الكتب السماوية و يتبعه المسلمین و هو یشتمل علی ۱۱۴ سورة بحیث تكون ۸۲ سورة منه مکیة و ۳۲ مدینه^۲».

هر چند برای قرآن تعریف‌های گوناگونی ارائه شده اما مراد همگان همان معجره جاوید کلامی و

۱. مصطفوی، «مدخل قرأ»، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم ج ۹، ص ۲۲۱

۲. سعیدی، «مدخل قرأ»، معجم تاج المعاجم، ص ۶۳۹

آخرین کتاب آسمانی است که از سوی خدا برای هدایت مردم بر پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) نازل شده است.^۱ واژه قرآن در آغاز به صورت وصف در مورد کتاب آسمانی به کاررفته است.^۲

کاربرد قرآن

کلمه قرآن با الف و لام پنجاه بار و بدون الف و لام سیزده بار در قرآن آمده است که در همه موارد منظور همین کتاب شریف است. انتخاب نام قرآن برای این کتاب شریف بدان لحاظ هست که چیزی شایسته و بایسته خواندن است و مردم باید پیوسته

۱. زرقانی، «مدخل قرأ»، *مناهل العرفان فی علوم القرآن*،

ج ۱، ص ۱۶

۲. مصباح یزدی، *معارف قرآن، قرآن شناسی*، ج ۱، ص ۴۳

متوجه آن شوند و نباید آن را متروک بگذارند این امر متواتر شدن قرائت را فراهم می‌کند.^۱

۱-۳. خطبه

- تعریف لغوی: به معنی سبب امر^۲ است. خطبه مصدر خطیب^۳، به معنای اندرز گفتن^۴ به کار می‌رود.

- تعریف اصطلاحی:

برای خطبه تعاریف متعددی بیان کرده‌اند:

۱- خطبه به کلامی که نثر مسجع و آهنگین دارد

۱. همان، ص ۴۴

۲. فراهیدی، «مدخل خطب»، العین، ج ۴، ص ۲۲۲

۳. ابن منظور، «مدخل خطب»، لسان العرب، ج ۱، ص ۳۶۱

۴. راغب اصفهانی، «مدخل خطبه»، مفردات الفاظ القرآن،

و مانند نامه‌ای که دارای آغاز و پایانی مشخص است.^۱ کلامی است که با نظم ویژه برای دیگران ایراد می‌گردد.^۲

۲- کلامی که در ستایش خدا و درود بر پیغمبر (صلی الله علیه و آله) و موعظه است.^۳

۳- گفتاری مشتمل بر پند و اندرز، سخن مشتمل بر بسمله و حمد.^۴

۱. ابن منظور، «مدخل خطبه»، *لسان العرب*، ج ۱، ص ۳۶۱

۲. همان

۳. سیاح، «مدخل خطبه»، *فرهنگ بزرگ جامع نوین*، ج ۴،

ص ۴۸۵

۴. حسینی دشتی، «مدخل خطبه»، *معارف و معاریف دایره*

المعارف جامع اسلامی، ج ۳، ص ۱۰۵

کاربرد خطبه

پیش از اسلام در جامعه عرب، خطبه جایگاه ویژه ای داشت و در منابع تاریخی و ادبی از خطبای بسیار زیادی یاد شده است. پس از ظهور اسلام، خطبه ابزاری شد برای تبلیغ اسلام، تضعیف آرای دشمنان و بیان اصول و ارزش های اسلام، آداب، احکام آن تا جایی که جزو شعائر اسلامی گردید و در عبادات بزرگی همانند نماز جمعه بکار گرفته می شود.^۱

۱-۴. خطبه فدکیه

خطبه حضرت زهرا (علیها السلام) در مسجد مدینه،

۱. رشاد، دانشنامه فاطمی، ج ۳، ص ۴۵

امروزه به خطبه فدکیه^۱ معروف است این خطبه بسیار ماهرانه، با مقدمه و بیان مطلب شروع شده و با منطق و دلیل روشن بر مدعا ادامه یافته و با تذکر به مردم در مورد عواقب اعمالشان به پایان

۱. «حموی» در معجم البلدان می‌گوید: فدک شهری است در حجاز که فاصله‌اش تا مدینه دو، یا سه روز راه است. پیامبر (صلی الله علیه و آله) در سال هفتم هجرت از راه صلح آن را به دست آورد. این رویداد زمانی بود که پیامبر وارد منطقه‌ی خیبر شد و همه‌ی دژهای آن به جز سه دژ عهدشکنان را فتح کردند حلقه محاصره تنگ تر شد تا اینکه پیکی به سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) آمد و اجازه خواست آنان از آنجا کوچ کنند پیامبر اسلام هم قبول کردند آنان بعد از اطمینان به مهر و بزرگواری آن حضرت گفتند که حاضرند در برابر این گذشت نصف اموال، باغ‌ها و بوستان‌های خویش را با پیامبر تقسیم کنند، پس فدک آن بخش از زمین‌هایی است که بدون جنگ و درگیری مسلحانه به پیامبر واگذار شد که به آن فیء می‌گویند. (معجم البلدان، ج ۴، ص ۲۳۹)

رسیده است.^۱

۱-۵. آیات

آیات جمع مکسر آیه است. این واژه ریشه عربی ندارد لغت شناسان عرب تلاش کرده‌اند ریشه عربی آیه را پیدا کنند به نتایج مختلفی دست یافته‌اند:

- تعریف لغوی: به معنای مکث و انتظار^۲ و توجه و قصد می‌دانند.^۳

- تعریف اصطلاحی تعاریف مختلفی وجود دارد:

۱- پاره‌ای از حروف یا کلمات یا جمله‌های قرآن،

۱. رشاد، *دانشنامه فاطمی*، ج ۳، ص ۴۷، به نقل از کشف

الحجب و الاستار عن اسماء الکتب و الاسفار، نیشابوری

۲. ابن فارس، «مدخل أ ی ی»، *معجم مقاییس*، ج ۱، ص ۱۶۷

۳. مصطفوی، «مدخل أوی، یاوی»، *التحقیق فی کلمات*

القرآن الکریم، ج ۱، ص ۱۸۶

واقع در یک سوره بافاصله معین و جدا از قبل و بعد.^۱

۲- آیه بخشی از کلام معجزه الاهی است که در سوره‌های قرآن مجید مندرج است.^۲

دسته بندی‌های مختلفی برای آیات وجود دارد، که بر گرفته از جامعیت قرآن و شمولیت آن است که همه جوانب از قبیل سیاسی، اجتماعی، اخلاق، عقیدتی، فقهی و حقوقی و موارد مشابه را در بر می‌گیرد. بنابراین با در نظر گرفتن این مطلب که تحقیق حاضر در مورد تجلی قرآن در خطبه حضرت زهرا (علیها السلام) است و ایشان در

۱. پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، *دایره المعارف قرآن کریم*، ج ۱، ص ۴۰۸

۲. خرمشاهی، *دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی*، ج ۱، ص ۷۰

موقعیت‌های حساس اجتماعی و سیاسی به ایراد خطبه پرداخته سعی شده است که ابعاد گوناگون قرآنی از کلام حضرت استخراج شده و جنبه‌های مختلف خطبه مورد بررسی قرار گیرد. از این رو آیات در سه دسته اعتقادی، سیاسی و فقهی و حقوقی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

الف - آیات اعتقادی:

- تعریف لغوی: از باب افتعال، به معنای محکمی و اعتماد قوی و مستحکم^۱، غلظت و شدت استحکام است.^۲

- تعریف اصطلاحی:

۱. ابن فارس، «مدخل عقد»، معجم مقاییس، ج ۴، ص ۱۸۶
۲. مصطفوی، «مدخل عقد»، التحقیق فی کلمات القرآن

۱- عقیده: به معنی حصول ادراک تصدیقی که در ذهن انسان منعقد می شود.^۱

۲- هر چیز که شخص به آن معتقد بود و آن را باور کرده است.^۲

آیات اعتقادی، آیاتی است که از معارف الهی برای اثبات خدای تعالی و قبول رسالت انبیاء استفاده می شود.

ب- آیات سیاسی

- تعریف لغوی: به معنای مالک بودن و سرپرستی امور^۳، تدبیر مستمر و قیام به مصالح^۱ معنا

۱. طباطبایی، *المیزان فی تفسیر القرآن*، ج ۴، ص ۱۱۷

۲. دهخدا، *لغت نامه دهخدا*، ج ۲، ص ۲۹۱۸

۳. ابن منظور، «مدخل ساس-سوس-سیاسه»، *لسان العرب*،

ج ۶، ص ۱۰۸

نموده‌اند.

- تعریف اصطلاحی:

۱. نویسنده العین می نویسد: سیاست عمل سیاست کننده است به گونه‌ای که قیام می کند بر والی و حاکم، رعیت امور مربوط با آنها را تدبیر می کند.^۱
۲. ابن منظور معتقد است: سیاست قیام بر شی است به آنچه که آن را اصلاح می کند.^۲
۳. قدیمی ترین تعریف آن به معنای تدبیر، سامان دادن کارها برای هدفی از پیش تعیین شده به کار رفته است.^۳

۱. الجزری ابن الاثیر، «مدخل سوس»، *النهاییه فی غریب*

الحدیث و الاثر، ج ۲، ص ۴۲۱

۲. فراهیدی، «مدخل ساس»، *العین*، ج ۷، ص ۳۳۶

۳. ابن منظور، «مدخل سوس»، *لسان العرب*، ج ۶، ص ۱۰۸

۴. رشاد، *دانشنامه فاطمی*، ج ۳، ص ۴۳۹

آیات سیاسی: آیاتی هستند که هر چند به صورت مستقیم با مسائل سیاسی مرتبط نیستند اما در فهم اندیشه سیاسی اسلام بسیار موثر است.

ج - آیات احکام

- تعریف لغوی: از باب افعال که در لغت به معنی منع از ظلم و ستم است^۱.

- تعریف اصطلاحی:

درباره چیزی حکم شود به اینکه آن چیز آن طور هست یا آن طور نیست خواه دیگری ملزم به انجام آن باشد یا نباشد^۲.

۱. ابن فارس، «مدخل حکم»، معجم مقاییس، ج ۲، ص ۹۱
۲. راغب اصفهانی، «مدخل حکم» مفردات الفاظ القرآن،

آیات فقهی و حقوقی: به آیاتی که در آن حکم فقهی بیان شده است آیات الاحکام گویند^۱.

۲. نوشتار دوم: شناختنامه خطبه فدکیه

حضرت زهرا (علیها السلام)

در این نوشتار نگاهی اجمالی به شخصیت حضرت زهرا (علیها السلام)، عصمت و علم بانوی بزرگ اسلام، انگیزه بیان خطبه، ویژگی‌های خطابه حضرت، متن خطبه و... اشاره می‌شود:

۲-۱. نگاهی به شخصیت حضرت زهرا (علیها

السلام)

فاطمه زهرا (علیها السلام) دخترگرامی نبی مکرم

۱. خرمشاهی، دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی، ج ۱، ص ۵۹

اسلام حضرت محمد بن عبدالله (صلی الله علیه و آله) است که عالم خلقت و موجودات آن همگی مرهون خلقت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اشرف مخلوقات است، چنانچه در حدیث قدسی پروردگار عالم می‌فرماید: «لولاک لما خلقت الافلاک^۱» ای پیامبر اگر تو نبودی من زمین و آسمان و این هستی را نمی‌آفریدم و مادر بزرگوارشان حضرت خدیجه (علیها السلام) دختر خویلد است که هر چه ثروت داشت در طبق اخلاص گرفت و تقدیم خدای خویش و همسر و الامقام خود کرد.

حضرت زهرا (علیها السلام) از پدر و مادری به دنیا می‌آید که در طول تاریخ بشریت برجسته تر از آنان

۱. فیض کاشانی، الوافی، ج ۱، ص ۵۲

وجود ندارد. ایشان در روز بیستم ماه جمادی الثانی سال پنجم بعثت دیده به جهان گشود که همزمان با ولادتش جبرئیل امین و سایر ملائک برای عرض تبریک خدمت پیامبر رسیدند. «وُلِدَتْ فَاطِمَةُ عَلَيْهَا وَ عَلَى بَعْلِهَا السَّلَامُ بَعْدَ مَبْعَثِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه و آله) بِخَمْسِ سِنِينَ وَ تُوفِّيَتْ وَ لَهَا ثَمَانِ عَشْرَةَ سَنَةً وَ خَمْسَةٌ وَ سَبْعُونَ يَوْمًا وَ بَقِيَتْ بَعْدَ أَبِيهَا صِ خَمْسَةَ وَ سَبْعِينَ يَوْمًا»^۱

فاطمه (علیها السلام) در دورانی متولد شد که فشار سیاسی و اجتماعی کفار قریش بر ضد مسلمانان به ویژه رسول گرامی اسلام (صلى الله عليه و آله) شدت گرفت زیرا دعوت پیامبر الهی سه سال

۱. کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۴۵۸

مخفیانه انجام شد و تا آن زمان مسلمانانی که ایمان آورده مشکل زیادی نداشتند اما زمانی که خدای متعالی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) دستور داد که دعوت خود را علنی کن (فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ^۱) پیامبر ماموریت آسمانی را اجرا کرد.

برای حضرت زهرا (علیها السلام) نام‌های متعدد، کنیه‌ها و القاب بسیاری ذکر شده که هر یک از آن‌ها اسرار و حقایقی را در بر دارد که نشانگر عظمت شأن و والامقامی آن بزرگوار است که به طور مختصر به چند حدیث اشاره می‌کنیم:

«قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقُ (عليه السلام) : لِفَاطِمَةَ (عليها

السلام) تِسْعَةُ أَسْمَاءٍ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ فَاطِمَةُ وَالصَّديقَةُ وَالْمُبَارَكَةُ وَالطَّاهِرَةُ وَالزَّكِيَّةُ وَالرَّضِيَّةُ وَالْمَرْضِيَّةُ وَالْمُحَدَّثَةُ وَالزَّهْرَاءُ^۱ « امام صادق (عليه السلام) فرمود: فاطمه (عليها السلام) نه اسم در نزد خدای عزوجل دارد: فاطمه، صديقه، مبارکه، طاهره، زکيه، راضيه، مرضيه، محدثه و زهرا.

ابوجعفر قمی علاوه بر این اسماء، اسامی دیگری را نیز نقل کرده و آن‌ها عبارت‌اند: «فاطمه، البتول، الحصان، الحره، السيده، العذراء، الزهراء، الحوراء، المبارکه، الطاهره، الزکيه، الراضيه، المرضيه، المحدثه، مريم الكبرى، الصديقه الكبرى، النوريه،

السماویّه، الحانیه^۱»

در مورد فلسفه این نام‌ها احادیث زیادی وجود دارد که به طور اختصار به چند نمونه اشاره می‌کنیم:

«مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ التَّقْفِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ

(علیه السلام): يَقُولُ لِفَاطِمَةَ (عليها السلام) وَقَفَّةٌ

عَلَى بَابِ جَهَنَّمَ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ كُتِبَ بَيْنَ

عَيْنَيْ كُلِّ رَجُلٍ مُؤْمِنٍ أَوْ كَافِرٍ فَيُؤْمَرُ بِمُحِبٍّ قَدْ

كَثُرَتْ ذُنُوبُهُ إِلَى النَّارِ فَتَقْرَأُ فَاطِمَةُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ

مُحِبًّا فَتَقُولُ إِلَهِي وَ سَيِّدِي سَمَّيْتَنِي فَاطِمَةَ وَ

فَطَمْتُ بِي مَنْ تَوَلَّانِي وَ تَوَلَّى ذُرِّيَّتِي مِنَ النَّارِ وَ

۱. بحرانی اصفهانی، *عوالم العلوم و المعارف و الأحوال من*

الآیات و الأخبار و الأقوال (مستدرک سیده النساء إلى الإمام

الجواد، ج ۱۰-قسم ۱-فاطمه (عليها السلام)، ص ۶۷

وَعَدُّكَ الْحَقُّ وَ أَنْتَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ فَيَقُولُ اللَّهُ
عَزَّوَجَلَّ صَدَقْتَ يَا فَاطِمَةُ إِنِّي سَمَّيْتُكَ فَاطِمَةَ وَ
فَطَمْتُ بِكَ مَنْ أَحَبَّكَ وَ تَوَلَّاكَ وَ أَحَبَّ ذُرِّيَّتَكَ
وَ تَوَلَّاهُمْ مِنَ النَّارِ وَ وَعَدَى الْحَقُّ وَ أَنَا لَا أُخْلِفُ
الْمِيعَادَ وَ إِنَّمَا أَمَرْتُ بِعَبْدِي هَذَا إِلَى النَّارِ
لِتَشْفَعِي فِيهِ فَأَشْفَعُكَ وَ لِيَتَبَيَّنَ لِمَلَائِكَتِي وَ
أَنْبِيَائِي وَ رُسُلِي وَ أَهْلِ الْمَوْقِفِ مَوْقِفَكَ مِنِّي وَ
مَكَانَتَكَ عِنْدِي فَمَنْ قَرَأَتْ بَيْنَ عَيْنَيْهِ مُؤْمِنًا
فَخَذَى بِيَدِهِ وَ أَدْخَلِيهِ الْجَنَّةَ^١

محمد بن مسلم ثقفي می گوید: شنیدم از
ابا جعفر (علیه السلام) که فرمود: فاطمه

١. ابن بابویه، *عِلل الشرایع*، ترجمه محمد جواد ذهنی تهرانی،

(علیها السلام) توقفی دارد بر درب جهنّم
زمانی که روز قیامت شود نوشته می شود
بین چشمان هر شخصی که او مؤمن است
یا کافر، حتی شخصی را که دوستدار
اهل بیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است
می آورند به خاطر زیادی گناهانش وی را
در آتش بیاندازند فاطمه (علیها السلام)
بین دو دیدگانش را می خواند که نوشته او
محبّ اهل بیت (علیهم السلام) است
فاطمه (علیها السلام) به درگاه پروردگار
عرضه می کند: پروردگارا تو مرا فاطمه نام
نهادی و وعده داده ای هر کسی که من و
فرزندانم را دوست دارد از آتش به دور
است و وعده تو حقّ است و تخلفی در آن

نیست. خدای عزوجلّ می‌فرماید: ای فاطمه تو راست می‌گویی، من نام تو را فاطمه نهاده‌ام و وعده داده‌ام که هر کس که محبّت و ولایت تو و فرزندان را دارد از آتش جهنّم جدایش کنم، وعده من حقّ بوده و خلف وعده نخواهم کرد و این که امر کردم بنده‌ام به جهنّم برود به خاطر اینکه تو او را شفاعت کنی و من شفاعت تو را پذیرفته‌ام برای اینکه منزلت تو در پیش من برای فرشتگان و انبیاء و رسولان معلوم گردد پس هر کسی را که نوشته شده بین دیدگانش مؤمن دستش را بگیر و داخل بهشت کن.

کنیه‌های آن حضرت نیز زیاد هست که به طور
اختصار ذکر می‌کنیم:

ام السبطين، ام الحسن، ام الحسين، ام المحسن، ام
الائمہ، ام ابیہا، ام الخیرہ، ام الحسنین^۱.

۲-۱-۱. عصمت حضرت زهرا (علیها السلام)

حضرت فاطمه (علیها السلام) تنها زن معصوم اسلام
است، که عصمت ایشان ریشه قرآنی و حدیثی دارد.
عصمت حضرت زهرا (علیها السلام) را می‌توان با
توجه به آیات الاهی و همچنین سخنان پیامبر اکرم
(صلی الله علیه و آله) بیان کرد پس از رحلت رسول
خدا (صلی الله علیه و آله) استناد فاطمه زهرا (علیها

۱. طباطبایی میر جهانی اصفهانی، *جنه العاصمه در تاریخ*

ولادت و حالات حضرت فاطمه (علیها السلام)، ص ۱۸۳

السلام) و امام علی (علیه السلام) بر معصوم بودن خود در برابر ابوبکر در ماجرای مصادره فدک دلالت بر عصمت حضرت زهرا (علیها السلام) دارد. عصمت حضرت زهرا (علیها السلام) از آن جهت اهمیت دارد که در صورت اثبات ایشان از برخی شئون انبیاء و امامان (همچون حجیت قول، فعل، تقریر) برخوردار می‌شود و مرجعیت دینی و صلاحیت تفسیر و تبیین دین برای ایشان ثابت می‌گردد. علاوه بر این سیره عملی و موضع‌گیری‌های حضرت زهرا (علیها السلام) در مسائل مختلف برای تشخیص حق و باطل به شمار خواهد رفت.^۱

برای اثبات عصمت حضرت زهرا (علیها السلام) از

۱. رشاد، *دانشنامه فاطمی*، ج ۲، ص ۷۲

دلایل نقلی و عقلی استفاده می‌کنیم:

دلیل قرآنی: مهم‌ترین آیه‌ای که برای اثبات عصمت اهل بیت (علیهم السلام) و حضرت زهرا (علیها السلام) به آن اشاره کرد آیه ۳۳ احزاب: «إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً» جز این نیست که همواره خدا می‌خواهد هرگونه پلیدی را از شما اهل بیت (علیهم السلام) برطرف نماید، و شما را چنان که شایسته است پاک و پاکیزه گرداند. حضرت علی (علیه السلام) در ماجرای غصب فدک با خواندن آیه تطهیر و مورد خطاب قرار دادن یکی از مخالفان و گرفتن اقرار از او براساس نزول این آیه در شان اهل بیت (علیهم السلام) از او پرسید: «اگر عده‌ای شهادت دهند که فاطمه (علیها السلام)

گاهی مرتکب شده است با او چگونه برخورد خواهی کرد؟» وی پاسخ داد: «مانند زنان دیگر با او برخورد می‌کنم و بر او حد جاری می‌سازم» امیر المومنین (علیه السلام) فرمود: «اگر چنین کنی به سبب رد شهادت خدا بر طهارت فاطمه (علیها السلام) کافر خواهی شد» در این هنگام شاهدان این گفتگو سخن حضرت علی (علیه السلام) را تصدیق کردند.^۱ حضرت علی (علیه السلام) عصمت حضرت زهرا (علیها السلام) را با استناد به این آیه اثبات می‌کند.

دلیل روایی: روایاتی وجود دارد که به صراحت به عصمت حضرت زهرا (علیها السلام) اشاره می‌کند: پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در شب معراج

۱. ابن بابویه، *علل الشرایع*، ج ۱، ص ۱۹۰

پس از دیدن انوار معصومان (علیهم السلام) و امام
عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) از خدا پرسید:
«این کیست و آنان چه کسانی هستند؟» و به
ایشان خطاب شد: «ای محمد (صلی الله علیه و
آله) این نور علی و فاطمه و این نور دو نوه تو
حسن و حسین (علیهما السلام) هستند و اینها
نورهای امامان بعد از تو از فرزندان حسین هستند
پاک و معصوم اند و این حجت است که دنیا را از
عدل و داد پر خواهد کرد^۱» و همچنین روایت
رسول الله (صلی الله علیه و آله): «إنما فاطمة بضعة
منی من آذاها فقد آذانی، و من أحبها فقد أحبنی، و من

۱. بحرانی، مدینه معجز الأئمة الاثنی عشر، ج ۲، ص ۳۸۰

سرها فقد سرنی^۱» و همچنین روایت: «قال رسول الله
(صلى الله عليه و آله) مَنْ آذَاهَا فِي حَيَاتِي، كَمَنْ آذَاهَا
بَعْدَ مَوْتِي - وَ مَنْ آذَاهَا بَعْدَ مَوْتِي كَمَنْ آذَاهَا فِي حَيَاتِي،
وَ مَنْ آذَاهَا فَقَدْ آذَانِي وَ مَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَى اللَّهُ^۲»

بنابراین احادیث اشاره دارند به اینکه بی تردید آزار
و آزرده خاطر کردن فاطمه (علیها السلام) به هر
نحوی معصیت و خلاف شرع است و این دلیل بر
آن است که همه رفتارهای ایشان، به ویژه مواضع و
کلام ایشان الهی بوده و خطا و اشتباه در آن راه

۱. مغربی ابن حیون، شرح الأخبار فی فضائل الأئمة الأطهار

(علیها السلام)، ج ۳، ص ۳۰

۲. قمی، تفسیر القمی، ج ۲، ص ۱۹۶

ندارد.^۱

۲-۱-۲. برتری علم حضرت فاطمه (علیها السلام) بر دیگران

حضرت زهرا (علیها السلام) مانند پدر بزرگوارشان و همسر خویش عالمه‌ای بود که به واسطه علم الاهی که موهبتی از جانب خدا هست همه اتفاقات گذشته، حال و آینده را می‌دانست و هر چه را می‌خواست بداند اراده می‌کرد و به دست می‌آورد. احادیثی در این زمینه وجود دارد که به اختصار بیان می‌کنیم:

«أَبِي جَعْفَرٍ (عليه السلام) قَالَ: لَمَّا وُلِدَتْ فَاطِمَةُ (عليها السلام) أَوْحَى اللَّهُ إِلَيَّ مَلَكٍ فَأَنْطَقَ بِهِ لِسَانَ مُحَمَّدٍ (صلى

الله عليه و آله) فَسَمَّاهَا فَاطِمَةَ ثُمَّ قَالَ إِنِّي فَطَمْتُكَ بِالْعِلْمِ
وَ فَطَمْتُكَ مِنَ الطَّمْتِ ثُمَّ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ (عليه السلام) وَ
اللَّهُ لَقَدْ فَطَمَهَا اللَّهُ بِالْعِلْمِ وَ عَنِ الطَّمْتِ فِي الْمِيثَاقِ^۱ « امام
باقر (عليه السلام) فرمود: زمانی که حضرت زهرا
(علیها السلام) تولد یافت خدای عزوجل به
فرشته ای وحی فرستاد پس به زبان محمد (صلی
الله علیه و آله) جاری کرد وحی را، و او را فاطمه
نام گذاری کرد پس فرمود به تو علم دادم و
بازداشتم تو را از حائض شدند پس امام باقر (علیه
السلام) فرمود: سوگند به خدای که علم را به
فاطمه (علیها السلام) بخشید و پاک کرد از حائض
شدن در عالم میثاق.

«وَرُوِيَ عَنْ عَلِيٍّ ع قَالَ: كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ
رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه و آله) فَقَالَ أَخْبِرُونِي
أَيُّ شَيْءٍ خَيْرٌ لِلنِّسَاءِ فَعَيَّنَا بِذَلِكَ كُلَّنَا حَتَّى
تَفَرَّقْنَا فَرَجَعْتُ إِلَى فَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَامُ فَأَخْبَرْتُهَا
الَّذِي قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه و آله) وَ
لَيْسَ أَحَدٌ مِنَّا عَالِمُهُ وَ لَا عَرَفُهُ فَقَالَتْ وَ لَكِنِّي
أَعْرِفُهُ خَيْرٌ لِلنِّسَاءِ أَنْ لَا يَرَيْنَ الرَّجَالَ وَ لَا يَرَاهُنَّ
الرَّجَالُ فَرَجَعْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه
و آله) فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ سَأَلْتَنَا أَيُّ شَيْءٍ خَيْرٌ
لِلنِّسَاءِ وَ خَيْرٌ لَهُنَّ أَنْ لَا يَرَيْنَ الرَّجَالَ وَ لَا يَرَاهُنَّ
الرَّجَالَ قَالَ مَنْ أَخْبَرَكَ فَلَمْ تَعْلَمْهُ وَ أَنْتَ عِنْدِي
قُلْتُ فَاطِمَةُ فَأَعْجَبَ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله

عليه و آله) وَ قَالَ إِنَّ فَاطِمَةَ بَضْعَةٌ مِنِّي^۱»

علی (علیه السلام) می فرماید: ما در حضور پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) نشستیم، حضرت سوالی را مطرح کردند ولی کسی جواب آن را نداشت و آن این بود که: «چه چیزی برای زنان خوب است؟» چون من به خانه مراجعت نمودم، قضیه را به اطلاع فاطمه (علیها السلام) رساندم، آن بانوی عزیز فرمودند: من جوابش را می دانم و آن اینکه: «زنان مردان را نبینند و مردها زنان را» علی (علیه السلام) می فرماید: چون من این جواب را از فاطمه (علیها

السلام) شنیدم، به حضور پیامبر رسیده و عرض کردم: یا رسول الله! شما سوالی فرمودید که: «چه چیزی برای زنان خوب است؟» اینک من جواب را می گویم و آن اینکه: «زنان مردان را نبینند و مردها زنان را». پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمودند: یا علی! تو هنگامی که در نزد من بودی جواب این سوال را ندانستی. علی (علیه السلام) می گوید، جواب دادم: «من از فاطمه (علیها السلام) یاد گرفتم». رسول خدا با تعجب فراوان از آگاهی فاطمه (علیها السلام) فرمودند: فاطمه (علیها السلام) پاره تن من است.

این احادیث بیانگر علم و آگاهی فاطمه زهرا (علیها

السلام) نسبت به تمام صحابه پیامبر (صلی الله علیه و آله) حتی حضرت علی (علیه السلام) است.

۲-۱-۳. ویژگی‌های خطابه حضرت زهرا (علیها السلام)

۱. یکی از ویژگی‌های بارز خطابه حضرت زهرا (علیها السلام) در همه حالات و شرایط به آیات نورانی قرآن استناد می‌کردند و با استفاده از آیات قرآن ابعاد عقیدتی، سیاسی و فقهی و حقوقی را مطرح فرمودند.

۲. مخاطبان خطابه حضرت زهرا (علیها السلام) تمامی نسل‌های گذشته و آینده هستند آنان که در زمان ایراد خطبه هرگز به عمق سخنان حضرت پی نبردند و آیندگان که هر چه خطبه را مطالعه می‌کنند به سرچشمه منبع وحی الهی بودند

خطبه بیشتر پی می‌برند.

۳. ایراد خطبه توسط حضرت زهرا (علیها السلام) در واقع برای دفاع از حریم عصمت است. هنگامی کلامی و عملی از معصوم صادر می‌شود حجت تمام است و کسی حق اعتراض ندارد.

۲-۱-۴. انگیزه‌های بیان خطبه فدکیه

حضرت زهرا (علیها السلام) برای ایراد خطبه فدکیه انگیزه‌های مختلفی داشت که به چند نمونه اشاره می‌کنیم:

۱. حضرت زهرا (علیها السلام) زمانی که دید کسی در برابر حق خوری‌ها حرفی نمی‌زند و غاصبین هم مخالف حکم الاهی حکم می‌دهند و اصل دین و احکام الاهی در خطر است به ایراد خطبه

پرداختند.

۲. حضرت زهرا (علیها السلام) با ایراد خطبه فدکیه هشدار کوبنده‌ای می‌دهد به کسانی که سعی داشتند خلافت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از مسیر اصلی خود دور سازند و زحمات بیست و سه ساله پیامبر را هدر دهند.

۳. حضرت زهرا (علیها السلام) برای آگاه کردند مردم در خطبه خویش به جعل بودن حدیث «نحن معاشر الانبیاء لا نورث» تاکید می‌کند و اشاره می‌فرماید که حاکمان وقت برخلاف قرآن سخن می‌گویند در حالی هیچ‌گاه پیامبر (صلی الله علیه و آله) برخلاف قرآن سخن نمی‌گویند و آیات زیادی را در مورد ارث بیان کرده‌اند.

۴. حضرت زهرا (علیها السلام) با ایراد خطبه آن